

idézetei után idézvé. Az azóta megjelent, a Magyar Könyvszemlemben, a Történelmi Társaság és egyéb közzétett inventáriumokból mit sem ad a munka. Ebből is látható, hogy a Magyarországra vonatkozó anyag nagyon hiányos, a mi annál is feltűnőbb, mert egyes jegyzetekből azt következtethetjük, hogy a magyar nyelvet értő egyén dolgozta föl. Nem ártana, ha hazai kultúrtörténészeink egyike a kiadókval érintkezésbe lépve, egy esetleges pótlékban kiegészítené a nagyon is könnyen kipótolható hiányokat.

A. A.

Illustriertes Handbuch der Ex-libris-Kunde. Von Gustav A. Seyler. Kanzeleirath, Bibliothekar und Lector im Ministerium für Handel und Gewerbe. Berlin, S. A. Stargardt. 1895. 8-r. VIII+88. l.

Szana Tamás egyik néhány évvel ezelőtt kiadott szellemes kis dolgozatában (*A könyv régen és most. Budapest, 1888.*) az ex-libriseknek is szentel néhány sort s többek közt fölemlíti, hogy ezek ma már oly változatosságban fordulnak elő, melynél fogva Poulet-Malassis ábrákkal kísért, önálló tanulmányt írhatott róluk. Ez a tanulmány (*Ex libris français depuis leur origine jusqu'à nos jours. Paris. Roquette*) 1875-ben jelent meg, s az azóta lefolyt pár évtized az ex-libriseknek egész kis irodalmát teremtette meg. A németeknél Hildebrandt, Kissel, Otto, Warnecke. Leiningen-Westerburg gróf s mások, a svéd Carlander, francziák, mint Henri Bouchot, Hamilton. Jardère a gyűjtés és feldolgozás terén nagy munkásságot fejtettek ki. Angliában is nagyban fizik az ex-librisek tanulmányozását (Egerton Castle. W. (Griggs. Hardy.) sőt egyik fiatal tudósunk *Varjú Elemér*, a magyar ex-libris gyűjtést is megindította a Magyar Könyvszemlemben megjelent, »Magyar könyvgyűjtők ex-librisei« című becses közleményével. Ezt a tevékenységet nagyban előmozdítják a német, francia és angol ex-libris-egyesületek, szakközlönyeikkel és rendszeres gyűjtésükkel.

Seyler tehát elég anyag birtokában írhatta meg az ő kis kézikönyvét. Azonban az a nagy baj, hogy erről a nagy készletről csupán a könyvéhez csatolt repertóriumban emlékszik meg, fejtegetéseiben pedig kizárólag egy-két német forrásból merít s nagyon távol van attól, hogy általános áttekintést nyújtson az ex-librisekben megnyilatkozó kis-művészet egész területéről. Arra se igen törekszik, hogy a művészeti szempontot élénkebben kiemelje, s így egyoldalúsága mellett szárazza is lesz. Már pedig szellemi háztartásunk effajta apróságaihoz nem nagyon illik a Leitfadenek és Kathekismusok merev stílusa. Nagyszámú ábrái érdekesek és tanulságosak, csak hogy mondhatni kizárólag német termékekkel ismertetnek meg, pedig a szerző repertóriumában ugyan csak kíváncsivá tesz, hogy vajjon francia és olasz földön, a könyvnyed művészeteknek kipróbált képviselői ugyan mit alkottak ezen

a téren, nem is szólva az angolokról és az amerikaiakról, kik az ilyen praktikus jellegű művészetekben annyira ki szoktak tűnni. A Seylertől közöltek között is akadnak figyelemre méltó darabok, de egészben véve azt hiszem: több bennük a heraldikai és történeti érdekesség, mint a művészeti. Természetesen a kulturhistorikust ezek is módfelett érdeklik. Az 54. oldalon bemutatott ex-librisen (a XVIII-ik század elejéről) a czímer körül a legkülönbözőbb hangszerek láthatók. A mi kézikönyvünk pedig erről a legkedvesebb komolysággal így nyilatkozik: »Das Bücherzeichen kann als das eines *passionirten Musikliebhabers* bezeichnet werden.« Mindjárt a következőben a czímer körül sziklákon mászkáló zergéket veszünk észre. A különös tüneményt Warnecke azzal magyarázza, hogy ez feltétlenül egy zergevadász ex-librise. Az egész oldalokat elfoglaló rajzok között szerényen húzódik meg *Goethének* az a kis mintája, melyet a nagy költő lipcei diák korában Schönkopfék számára készített, ártatlan szimbolizással boros üvegeket helyezve a szőlőfürtök közé.

Hanem ha a kérdés művészeti oldalát mellőzi is a szerző, annál buzgóbb a pontos megkülönböztetésekben és rendszerezésben. Mindjárt az első fejezetben a könyvjelzések öt nagy csoportját sorolja föl, melyek közül az utolsó foglalja magában a tulajdonképeni ex-libriseket. Ennek meghatározása így hangzik: »Das Einkleben selbständiger, beweglicher Merkzeichen, die im Voraus durch irgend ein Druckverfahren hergestellt werden, die mit dem Buche verbunden und wieder beseitigt werden können, ohne den Einband zu schädigen.« Ezek ismét kétfélék, a szerint, a mint a könyvek tulajdonosa maga készítette, vagy pedig későbbi örökösök a könyvtáralapító emlékének megőrzése végett. (*Eigner-Zeichen, Memorien-Zeichen.*) Az igazi ex-librisnek két főkélléke: a rajz és a tulajdonos neve. Ezek után a történeti fejlődést vázolja Seyler, majdnem teljesen német adatok és emlékek nyomán.

Legelső nyom gyanánt azt az aranybetűs evangeliumos könyvet említi föl, melyet Theophanus császár özvegye († 991) és fia III. Ottó ajándékoztak az epternachi kolostornak. E könyvnek tábladisztét a királynak és anyjának egymással szembenező képei alkotják a megfelelő föliratokkal. (*Stache, Deutsche Geschichte I. Band. 280.*) Még néhány ilyen adat följegyzése után megemlékezik a Corvináról is, melynek könyvein a királyi czímer a tulajdonos jelzésének egyik igen érdekes példája. Nevezetes e téren a szerzetes rendek eljárása; a klostromok könyvei mind pontos jelzésekkel voltak ellátva. A »*Buch der empter der swestern prediger ordens*« című könyv (1454) külön fejezetet szentel a könyvtárnokságnak (Buchmeisterei), s ebben határozottan előírja a könyvek egyöntetű rendszeres jelzését.

Seyler könyvének egy további fejezete részletesen megismerteti a különböző ex-librisek alkatrészeivel s kitér röviden a heraldika alapkérdéseire is. Külön szól az olyanokról, melyek régebbi tulajdonosok emlékezetét őrzik (Memorien-Zeichen), megemlékszik a kettős exlibrisekről s azokról, melyek arczképpel vannak ellátva, vagy pedig a tulajdonos hazájára, foglalkozására s könyvkedvelésére utaló vonatkozásokat tartalmaznak a rajzban vagy a felírásban. A könyvek jelzésének céljáról és hasznáról is külön fejezetet találunk; az utolsó előttiben pedig a gyűjtők nyerneknél utbagazatigazítást az egyes daraboknak a könyvekből való kiszedésére, megőrzésére és rendszerezésére nézve. Ismerteti a különböző nézeteket, így a Warneckeét, ki az alfabetikus csoportosítást ajánlja, továbbá a Leiningen-Westerburg grófét, ki határozottan a művészeti szempont mellett foglal állást. Úgy látszik, ő nézte a dolgot leginkább művészszemekkel, mint ez Seyler közölte ama nyilatkozatából is kitűnik, mely szerint az ex-libris gyűjtemények értékét az egyes darabok »művészi tartalma« állapítja meg. Épen azért »az elrendezésnél is ennek a körülménynek kell irányadónak lenni. Az ex-libris gyűjteményeket feltétlenül a stilkorszakok vagy legalább is időrend szerint kell osztályozni.« Seyler közli is azt a rendszert, melyet az ex-librisek ez a lelkes barátja a saját gyűjteményénél alkalmazott.

A könyv végén, a kérdés irodalmát pontosan feltüntető repertóriumon kívül, a szakegyletek, gyűjtemények s az ex-librisekkel foglalkozó rajzolók és metszők részletes adatait is megtalálhatjuk, a melyek mindenesetre emelik annak praktikus értékét.

E—r.

FOLYÓIRATOK SZEMLÉJE.

I.

HAZAI FOLYÓIRATOK.

Az Egyetemes Philologiai Közlöny XXI. évfolyama II. füzetében (1897 február) *Bleyer* Jakab a magyar vonatkozású német történeti népekekről, s az azok kéziratai és nyomtatott forrásairól értekezik. *Vári Rezső* folytatja a firenzei S. Gregorius Nazianzenus-kódex variánsainak ismertetését. **A III. füzetben** (1897 márczius) *Fináczy* Ernő a húsz év óta fennálló folyóirat történetét adja, közleményeinek statisztikájával s a munkatársak teljes névsorával. Ugyanitt *Bleyer* Jakab folytatja fentebb említett cikksorozatát.

Az Erdélyi Múzeum XIV. kötetének I. füzetét (1897 január 15.) *Finály* Henriknek A Múzeum című cikke nyitja meg, mely a múzeum fogalmának általános szempontú fejtegetése után az Erdélyi Múzeum-egyletnek tudományos társasági jellegét veszi tárgyalás alá s arra az eredményre jön, hogy elérkezett az idő egy határozott